Црквене студије, Ниш / Church Studies, Nis *16-2019, 173-184*

УДК 271.22(497.11)-726.3:929(497.6)"13/14"
94(497.6 Требиње)"13/14"

Радмило Б. Пекић
Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, К. Митровица – Србија
e-mail: bijeljani@yahoo.com

ПРАВОСЛАВНО СВЕШТЕНСТВО ТРЕБИЊА У XIV И XV ВИЈЕКУ*

***Апстракт**: Подручје данашње Херцеговине у средњовјековном периоду припадало је Травунији и Захумљу, касније прозваним Требињска област и Хумска земља. Опште је познато да је ова територија у раном средњем вијеку и касније била у саставу средњовјековне Србије и да је Хумском земљом краткотрајно управљао Растко Немањић, гдје је касније основао Хумску епархију. Међутим, током XIV вијека, најприје Хумска земља, а затим и Требињска област дошле су под управу босанских владара. Од 1465. до 1482. године ова подручја окупирале су Османлије.*

У новијој историјској литератури која се бави средњовјековном прошлошћу Босне све чешће се негира православље, а као доминантна вјероисповијест истиче се тзв. богумилска јерес. Насупрот томе, у овом раду, ограниченом на подручје Требиња, презентовани су писани помени српских православних свештеника у XIV и XV вијеку, као јасни докази православља на овом тлу.

***Кључне ријечи**: Требиње, српски, православни, попови, калуђери, монахиње.*

На подручју данашње Херцеговине која је настала на темељима Травуније и Хумске земље, нису сачувани манастири и цркве из средњовјековног периода, као што је то случај са матицом Србијом. О времену градње најстаријих цркава и манастира у Травунији, за које се на основу предања тврди да су из средњовјековног периода, нема писаних свједочанства. На њима је најчешће уклесана година обнављања. Све до недавно су, и прве писане помене херцеговачких манастира истраживачи везивали за XVI вијек.[1]

Подаци о православном свештенству Требиња у XIV и XV вијеку дисперзирани су у изворима и литератури, и нису систематизовани.

Током друге деценије XIV вијека, у Требињској области у средњем вијеку живио је православни свештеник, поп Прибихлав, поданик једнога властелина.[2]

За разлику од свештеника Прибихлава, М. Динић наводи требињског свештеник Руја, кога сматра припадником властелинског рода, а који се помиње 1369. године као један од свједока приликом исплате светодимитровског дохотка.[3]

Властелинском роду припадала је још једна свештеничка породица из Требиња, чији су чланови у неколико генерација, колико нам је познато временски, преко 150

1 Ћоровић 1911, 505-508; Зиројевић 1984, 193; Пекић 2015, 107-116.
2 DAD, Div. Not. III, f. 166' (26. VI 1319).
3 Динић 2003, 402.

година богослужили у цркви Светог Стефана у Требињу, која у данашње вријеме не постоји.

Иако постоје претпоставке да се црква налазила у данашњем насељу Доње Полице, тачна убикације цркве није позната. У дубровачким документима помиње се насеље у Требињу, Свети Стефан или Стефан поље које се пружало поред прелаза ријеке Требишњице, чија је убикација данас непозната. Сматра се да је насеље Свети Стефан добило име по истоименој цркви.[4]

Током XIV и XV вијека, у дубровачким изворима помиње се становништво из Светог Стефана, из Требиња. Такође, није нам познато од када датира црква Светог Стефана и када је порушена, мада старији мјештани Требиња претпостављају да је можда на њеним темељима подигнута данашња црква посвећена Св. Јовану Претечи, која се налази у Полицама. Посљедњег дана јула 1378. године, Стојко Радишић из Светог Стефана из Требиња продао је на јавном мјесту у Дубровнику једну своју краву Радину Медојевићу, за пет перпера.[5]

Из мјеста Свети Стефан из Требиња био је и Миладин Крајчић.[6] Дана 23. јуна 1392. године, Миладин је у Дубровнику, на јавном мјесту, продао Дубровчанину Милатку Радосалићу једнога коња бијеле боје, по цијени од 20 перпера.[7]

Из наведеног насеља младо становништво одлазило је у Дубровник да служи и да изучава занате, а многи други су са овог подручја, у дубровачким документима записани најразличитијим поводима. Септембра 1401. године, Станислава, жена покојног Милоша Бојоевића из Светог Стефана из Требиња и њен син Радослав, уговором су се обавезали да ће Раденко син речене Станиславе и брат реченог Радослава служити и учити занат код обућара Брајка Ратковића у периоду од осам година.[8]

Изнад насеља Свети Стефан, као и истоимене цркве у Требињу, у више наврата почињене су пљачке и пресретања, о чему је остао писани траг у казненим списима Дубровачког архива. Такође је и становништво из поменутог мјеста често је регистровано међу починиоцима разних прекршаја.

Септембра 1419. године, оптужени су Брајан Миљеновић и његов син Вукшам из Требиња изнад Светог Стефана, да су заједно са Припком Рајчиновићем из Требиња, Радетом и Радутом Ђиновићем браћом из Врма, Јеловцем Глумцом из Гранчарева и његовим синовима Прибилом и Прибињом, затим Станихном Миловчићем човјеком Рађена Спарожића и његовим братом Станчом, украли два вола - власништво млинара Радила Милетића. Наведени пљачкаши заклали су два Радилова вола и подијелили их у једној кући у Крушеву Долу код Требиња.[9]

---

4 Јиречек 1959, 484; Тошић 1998, 35.

5 Stoycus Radissich de Sancti Stephano de Tribinio facit manifestum quod ipse vendidit ad carrum ut moris est unam suam vaccham pili fulini Radini Medoeuich botario pro perperis V, quos fuit confessus habuisse ab ipso pro integra solutione vacche predicte [...]. DAD, Deb. Not. VIII, f. 68 (30. VII 1378).

6 Мандић 2000, 307.

7 Milladin Craycich de Sancti Stephano de Tribinio facit manifestum quod ipse vendit ad currum more sollito unam equam pilli albi Millatcho Radosalich de Ragusio pro yperperis viginti. DAD. Div. Canc. XXX, f. 117' (23. VI 1392).

8 Stanislaua uxor condam Milosii Boioeuich de Sancto Stefano Tribinii et Radoslaus eius filius faciunt manifestum quod ipse locant Radiencho filium dicte Stanislaue et fratrem dicti Radoslaus presentem et conducente, et sua opera Braycho Ratchouich cerdoni [...]. DAD, Div. Canc. XXXIV, f. 16' (18. IX 1401).

9 Radilus Miletich molendinarius coram nobili et sapienti viro domino rectore ser Theodoro de Prodanello conqueritur supra Braianum Milienouich et eius filium Vochxam de Tribigne prope Sanctum Stefanum et Prichum Raizinouich de Tribigne, Radetam et Raduth Ghinouich fraters de Verma, Jelouaç de Gherzareuo

У требињском насељу Свети Стефан, у истоименој цркви службовао је православни поп Тврден Богдановић. У пословним серијама Дубровачког архива свештеник Тврден Богдановић помиње се током тридесетих и четрдесетих година XIV вијека.[10]

О поријеклу попа Тврдена Богдановића, односно о његовом оцу, нажалост немамо сазнања. И поред недостатка изворних потврда, на основу каснијих вијести о његовој ближој родбини и насљедницима, сматрамо да је оправдано претпоставити да је и Тврден Богдановић потицао из свештеничке породице.

Поп Тврден Богдановић умро је 1375. године. Након његове смрти дубровачком кнезу, судијама и властели писмено се обратио истакнути Требињац Радоња Куделиновић Љубибратић.[11] У писму је Радоња навео, да је поп Тврден пред смрт изјавио да је црквене ствари предао на чување дубровачком грађанину Рендићу. У питању је био Радослав Богданић, како је већ раније констатовао С. Ћирковић. Затим је поп Тврден замолио, да се те ствари предају његовом рођеном брату свештенику Николи, калуђеру у Конавлима, синовцу Бокчину и унуку Рајку, који су те ствари требали да врате, „да не стоји Свети Стефан пуст“.[12]

Ствари попа Тврдена, које су припадале цркви Св. Стефана, као и све ствари које су биле заложене код Срдана, Милуна и Радослава Богданића, преузели су октобра 1376. године, његов брат Никола Богдановић, затим његов братић Бокчин Станисалић и унук Рајко Милатовић из Врсиња.[13]

Највјероватније поп Тврден није имао мушких потомака, а његов братић Бокчин Станисалић наставио је породичну традицију и постао православни свештеник. Иако документовано не можемо потврдити, највјероватније да је по средњовјековном обичају Бокчин носио патримонијално презиме, по оцу Станиславу који се презивао Богдановић, као и његова поменута браћа, поп Тврден и калуђер Никола који је живио у Конавлима.

Од седамдесетих година XIV вијека па до пред крај треће деценије XV вијека, у дубровачким изворима помиње се Богчин Станисалић. Између осталог, „пречасни поп“ Богчин Станисалић је маја 1411. године по наређењу Павла Раденовића одређен за пристава у судском процесу вођеном због убиства Владимира Видосалића. Седам година касније, Мирослав Милутић човјек попа Богчина из Требиња, продао је коња Шобату Стојковићу и његовим насљедницима за 12 перпера.[14]

Православни поп Богчин Станисалић становао је у својој кући у центру Требиња, са синовима Радославом и Прибатом.[15]

---

et eius filius Pribilum et Pribignam et supra Stanichnam Miloucich hominem Radieni Sparoga et eius fratrem Stanaç [...]. DAD, Lam de for. IV, f. 52' (18. VIII 1419).

10 Тошић 1998, 35.

11 Динић 2003, 334-336.

12 Ћирковић 2010, 64-66.

13 Nicola Bogdanouich calogerus de Canali frater presbyteri Tuerdeni, Bogchinus Stanislauich de Tribunio nepos dicti presbyteri Tuerdeni, Raychus Milatcouich de Versigna, nepos dicti presbyteri Tuerdeni facinunt manifestum quod ipsi habuerunt cum integritate a Radoslauo Bogdanich totum quicquid dictos presbyteri Tuerdenus habuissat […]. Et Radogna Cudelenouich per suam litteram Sclauonicam etiam scriptis quod Nicola, Bochçinus et Raychus debent habere res supradictas dicti presbyteri Tuerdeni que littera Sclauonica est hic affica. DAD, Div. Canc. XXIV, f. 49 (21. X 1376); Тошић 1998, 115.

14 Mirossau Milutich homo presbiteri Bochçini de Tribigna [...]. DAD, Div. Canc. XLI, f. 288' (28. VIII 1418); Јиречек 1892, 101; Динић 2003, 402.

15 Тошић 1998, 35.

У требињском насељу Полице, код стадиона фудбалског клуба Леотар, радник музеја Стеван Кијац пронашао је 1959. године плочу урезану у живу стијену и на њој натпис урезан у три реда, димензија 45 x 20 cm, у којем стоји записано:

† Ѧ се сѣнь попа Богчина.

До натписа је изграђена фигура стабла са по четири гране, а до ње фигура осмокраке звијезде, затим латински крст и два спојена круга. Испод натписа исклесана је столица у живој стијени, и изгледа као кревет за лежај.[16]

Септембра 1423. године, оптужен је Добро Марсијевић из Бачева Дола из Конавала, поданик Гауче Пуцића, да је изгубио два коња која је узео на узгој и чување. Почетком фебруара 1424. године утврђено је да се један коњ налазио код попа Богчина и његових синова у Требињу.[17]

До када је православни свештеник Богчин Станисалић живио, није нам познато. Насљедници попа Богчина нису носили патримонијално презиме Богчиновићи, већ по надимку, односно свештеничком звању - Поповићи. Један од синова српског свештеника попа Богчина (*filius Boccini presbiteri sclavici*) звао се Прибат Поповић. Почетком 1413. године против Прибата Поповића и његова поданика Мирослава у Дубровнику је подигнута оптужница. Фебруара 1420. године, поново су Прибат Поповић и његови људи оптужен да су у селу Градошевини у мјесту званом Прибати украли једну краву.[18]

Село Градошевина налазило се у Конавлима, а назив мјеста као што видимо, био је идентичан имену једног од синова попа Богчина Станисалића.

Земљишне посједе у Конавлима имала је властелинска породица попа Богчина Станисалића, и истакнути требињски властелини Љубишићи - Љубибратићи, чији је сениор био војвода Радослав Павловић. Селом Ускопљем управљао је Радоје Љубишић Љубибратић.[19]

Од 1391. године уз подручје Требиња Павловићи су, заједно са Косачама, држали и Конавле које су стекли на рачун породице Санковић. Међутим, познато је да је војвода Сандаљ Хранић продао Дубровнику свој дио Конавала 1419. године, који се налазио на источној страни. Осам година касније, Дубровчани су купили и други западни дио Конавала са Ободом и Цавтатом, који је био под управом војводе Радослава Павловића.[20] Дубровачка влада Конавле је прогласила својим феудалним посједом којим је управљао кнез.

Крајем 1419. године, у селу Ускопљу, у Конавлима, претучен је и опљачкан католички свештеник Палко. Подносилац тужбе био је Палков рођак Тасоје мачар, који се помиње у бројним дубровачким изворима. Тасоје се презивао Ђурђевић, а у изворима се наводи као мајстор за прављење мачева.[21] Тасоје мачар је у оптужници као починиоце разбојништва навео: Радослава Љубишића и његовог брата Љубенка из Требиња. Затим, Радослава Поповића и његовог слугу из Требиња, Радивоја Милотића, Радивоја

16 Vego 1964a, 11; Vego 1964b, 178-179.
17 DAD, Lam. de for. V, f. 197 (7. IX 1423).
18 Динић 2003, 348.
19 Ћоровић 1999[2], 438.
20 Ћирковић 1964, 171-172.
21 Tosoye Giurgieuich unam ensem DAD, Div. Canc. XXXVII, f. 110' (16. IX 1408); Hostoia Dragoyeuich facit manifestum quod ipsi promitit et se obligat Tassoye spatario viginti quinque enses. DAD, Div. Canc. XXXIX, f. 193 (21. XII 1412).

Медулиновића, Обрада Прибиловића и Миладина Тараковића. Фебруара 1420. године, сазвана је порота која је требала да донесе пресуду. Међутим, дубровачки суд, у октобру исте године, поништио је процес. Надокнада штете није изречена, уз образложење да је католички свештеник Палко био из Котора, а не из Дубровника.[22]

Оно што је за нас посебно интересантно, јесте да су у датој оптужници наведени Радослав Поповић из Требиња и његов слуга, који је раније именован као један од синова попа Богчина Станисалића. Тако је након продаје Радослављевог дијела Конавала, земља коју су уживали и обрађивали синови попа Богчина Станисалића дошла под је под јурисдикцију Дубровачке републике. Након склапања купопродајног уговора 31. децембра 1427. године, остала су многа неријешена питања око Конавала. На сједници одржаној 5. јуна 1427. године, Вијеће умољених у Дубровнику одобрило је да седам домаћинстава, а међу њима и кућа Прибата и Радослава Поповића могу да сакупе све оно што су засијали у Конавлима. Након продаје дијела Павловићевих Конавала, Богчинови синови примили су 40 перпера.[23]

Поред Радослава и Прибата, трећи син Богчина Станисалића звао се Чичоје Поповић. Трећи парохов син Чичоје био је писмен човјек, и у својству писара је 3. новембра 1420. године за Радослава Павловића написао потврду о Сандаљевом уступању половине Конавала Дубровчанима.[24]

Исте године, у Дубровнику је подигнута оптужница против браће Чичоја и Прибата Поповића. Нешто касније Мирослав Влашић поданик Чичоја Поповића из Требиња, изнад цркве Св. Стефана починио је некакав преступ.[25]

Православни свештеник Богчин Станисалић имао је и четвртог сина који се звао Смољан. За разлику од браће Радослава, Прибата и Чичоја, Смољан Поповић наставио је породичну традицију, која је и у трећој генерацији у духу православља вршила богослужење у цркви Светог Стефана у Требињу. Међутим, на основу изворне грађе видимо да му свештеничка дужност није сметала да учествује у пресретању трговаца и у отимачини. Тако је почетком 1436. године Радослав Радановић пред дубровачким кнезом оптужио попа Смољана из Требиња и Прибата брата реченог попа, затим Смољанове људе, Вукоја Стојковића, Вукца и Јурка, браћу Шобата, да су му отели његова два вола на путу изнад цркве Светог Стафана. Као свједоци наведени су Миоман Перфчић и Новак Радмуш.[26]

У једном судском процесу датираном 2. октобра 1454. године, као свједок помиње се извјесни Дабижив поданик попа из Требиња. Истакнути М. Динић сматрао је да се вјероватно радило о поданику попа Смољана.[27]

Већ смо истакли да је свештеничка породица из Требиња, коју разматрамо, у Конавлима имала родбину и земљишне посједе.

Поред свештеника Смољана Поповића и његове браће који се помињу током прве половине XV вијека, у истом периоду у Конавлима дјеловали су српски свештеник Радин *(Radin presbyter sclavus)* и његов син Ратко Поповић, којима је војвода Сандаљ у

22 DAD, Lam. de for. IV, f. 123 (19. XII 1420); Недељковић 1978, 37-39.
23 DAD, Cons. Rog. IV, f. 25' (5. I 1427); Динић 2003, 348.
24 Стојановић 1929, 568.
25 Динић 2003, 348.
26 Radossavus Radanouich coram domino Rectore ser Gauze de Poza conqueritur presbyterium Smoian de Trebigne // na margini dodato: et Pribath fratrem dicti presbiteri// et eius homines Vuchoe Stoychouich et Vucaz et Jurcum fratrem Sobath. Eo quia sibi per vini acceperunt propre ecclesiam Sancti Stephani duos suos boues. TT. Mioman Perfcich, Nouach Radmus. DAD, Lam. de for. XI, f. 24 (25. I 1436).
27 Динић 2003, 349.

једном селу у Конавлима поклонио двије куће. Око 1417. године, наведене двије куће војвода Радослав Павловић поклонио је неком другом.[28]

Двије године касније, Сандаљ Хранић жалио се Дубровчанима на Ивана Цријевића да је држао једно његово село у Конавлима у доба када је Радослав Павловић господарио његовом жупом. У питању је било село Перкино које је Сандаљ некада дао попу Радину и његовом сину Ратку Поповићу, а које су Павловићи од њих одузели и дали Илији Цријевићу.[29]

Српски свештеник Радин служио је у цркви Светог Ђорђа у селу Доња Гора у Конавлима. Да би избјегли отпор становништва, Дубровчани су пароху Радину најприје потврдили све црквене посједе, а убрзо, 1423. године, те исте посједе су одузели и подијелили. Сматра се, да су из политичких разлога, Радиновог сина Ратка Поповића Дубровчани именовали за пристава, 1428. године, када је утврђивана граница између Конавала и Драчевице, којом је управљао војвода Сандаљ.[30]

Поред Поповића, дубровачки писари у Конавлима помињу и православног свештеника Никшу (Николу), на кога се 1435. године писмено жалио Вијећу умољених у Дубровнику, фратар Јаков из Марке. Дубровачки Сенат одговорио је фра Јакову да не предузима ништа на штету православног свештеника Никше. Касније је Сенат одлучио да свештеник Никола (Никша) не смије становати на терену Мале браће. Један дио Сенатора залагао се да се свештеник Никола настани у неком другом мјесту у Конавлима, а други, мањи дио, захтијевао је да се православни свештеник протјера из Конавала.[31]

Дубровачки сенат истицао је своју надлежност у Конавлима над православним свештенством по питању имовинско-правних односа, на које је надлежност имала православна црква. Тако је почетком 1446. године пароху Божидару Тараковићу из Ускопља Дубровачки сенат признао доживотно право уживања земље коју држи у Конавлима, с тим да власницима земље даје четвртину хране и воћа које побере и половину вина. Међутим, наведена одлука је била условна и да би се спровела у дјело неопходно је било да сагласност дају гвардијан, кустос и прокуратор конавоских фрањеваца.[32]

Дубровчани су се, како територијално тако и у вјерском погледу, латентно ширили на рачун залеђа, гдје су без борбе, вјештом дипломатијом успјели да од владара Србије и Босне откупе Стон и Пељешац, Сланско Приморје, а затим и Конавле. На тим подручјима путем аграрних реформи вршили су сталан притисак на православно свештенство ускраћујући им раније стечена права. Захумски епископи напустили су своје сједиште у Стону и премјестили га у цркву Светог Петра и Павла на Лим.[33]

У каснијем периоду наступиће још тежи дани за православно свештенство и њихове вјернике, не само у Требињској области, већ и у средњовјековним државама насељеним Србима. Од 1465. године Турци – Османлије заузели су Требиње. И након Османлијске окупације у изворима се поново помиње православни свештеник Смољан. И овом приликом, дана 16. августа 1468. године његово име било је везано за судски процес у вези олова, власништво двојице удружених трговаца, Андрије Козојевића и Петра Рогачевића. Интересантно је да се у извору не помиње црква Сетог Стефана, већ

28 Јиречек 1981[2], 398.
29 Динић 1960, 142-143; Ћирковић 1964, 191.
30 Нилевић 1990, 68.
31 Нилевић 1990, 68; Korać 2008, 84-85.
32 DAD, Cons. Rog. IX, f. 209' (22. I 1446); Динић 1960, 142-143; Korać 2008, 84-85.
33 Нилевић 1990, 33-36

кућа попа Смољана и прихватилиште у Требињу (*in Tribigne et hospitate*).[34] Највјероватније да се радило о установи, у којој је пружана заштита болесним и незбринутим.

До када је поп Смољан живио није нам за сада познато. Остаје непознаница и судбина цркве Светог Стефана у Требињу.

Да је требињски поп Смољан био ожењен и имао насљеднике, потврђује једна оптужница из 1471. године. Двојица браће Прибеља и Радослав Добровић подигли су оптужницу против свих синова свештеника Смољана из Требиња, и извјесног Тврткa Богдановића.[35]

У претходном извору, нажалост, нису наведена имена синова попа Смољана, а за разлику од њих познати су неки насљедници Смољанове браће, Прибата и Чичоја, односно унуци попа Богчина. Новембра 1444. године помињу се људи Радослава Прибатовића. Касније се помиње исти тај Радослав Прибатовић као становник Полица у Требињу. Такође, и Градислав Прибатовић био је из Полица из Требиња, који се помиње 1471. године. Поред Прибатових синова Радослава и Градислава, знаменити М. Динић истакао је и Радича Чичојевића, сина Чичоје који се именује у једној оптужници из 1462. године. Уз Радича Чичојевића у оптужници су наведени: Никола, Ратко, Радослав и Вукшам Поповић сви из Требиња.[36] Дали су, и у каквим родбинским односима били наведена четворица Поповића, са истоименом свештеничком породицом није у извору наведено.

Као што видимо, у насељу Полице у Требињу био је настањен поп Богчин Станисалић, а касније и његови насљедници.

Захваљујући дубровачкој архивској грађи, и у сљедећој петој генерацији могу се пратити неки од насљедника свештеничке породице из Полица из Требиња, која је предмет рада. Међутим, поред постојања насљедника, доступна изворна грађа не омогућава да сазнамо да ли је под Османлијском управом након пароха Смољана неко од његових синова или његових братића наставио породичну традицију и у следећој генерацији био свештеник.

Дана 2. јула 1484. године двојица браће Радоје и Иван Градисалић звани Прибатовићи из Требиња обавезали су се свим својим добрима да ће вратити Радивоју и Радокни Милатовић из Конавала седам перпера послије празника Св. Марије, августа најближег будућег. Наведена двојица Конављана били су повјериоци њиховог оца Градислава.[37]

На темељу наведеног, видимо да су Радоје и Иван Градисалић звани Прибатовићи, били синови помињаног Градислава и унуци Прибата, сина попа Богчина Станисалића. Писар је прво биљежио „очинство“, а затим право презиме („звани“), које су носили по старијем претку, у овом случају дједу Прибату.

---

34 Andres Cozoeuich et Petar Rogazeuich ambo soci mercatores coram domino judicibus de criminalis quorum caput fuit ser Vladissauus de Goze lamentum facerunt [...] in domo presbiteri Smoglianum [...]. DAD, Lam. de for. XL, f. 125 (16. VIII 1468).

35 Pribeglia et Radosaus fratres Dobroeuich coram Pribate judicibus fecerunt lamentum contra omnes filios Smoglianum presbiteris Smoglian de Tribigne […]. septem domos et contra Tuertcum Bogdanouich derobarunt unum filium. DAD, Lam. de for. XLII, f. 261'

36 Динић 2003, 348-349.

37 Nos Radoe et Iuan Gradissalichi dicti Pribatouichi de Tribigne fratres confitemur quod super nos et omnia nostra bona obligamus nos dare et soluere Radouino et Radochne Milutouichi de Canali yperperos septem ad omnem voluntatem creditoris post festum sancti Marie de augusto proxime futuros. Si interim non probabimus Gradissauum patrem nostrum aut alios pro ipso soluisse dictis creditoribus dictos yperperos septem. Sub pena. DAD, Deb. Not. XLVIII, f. 28' (2. VII 1480); Храбак 2009, 119.

Поред наведених свештеника из Требиња, у периоду Османлијске управе у Требињу су дјеловали и православни пароси Стефан Ковачевић и Лука Радосалић. Деведесетих година XV вијека православни свештеник Стефан Ковачевић у Дубровнику је узео на кредит 12 перпера.[38]

Осим пароха, у Требињу се помињу монаси и монахиње. Поред раније помињаног Требињца калуђера Николе, брата попа Тврдена, крајем XV вијека у цркви Успења Пресвете Богородице, односно манастиру Тврдошу, служио је монах Вењамин, син Радише из Требиња. Од Дубровчанина Николе Братутовића, поријеклом Требињца, на кредит је узео 10 златних дуката.[39]

Двије године касније, у кредитним књигама у Дубровнику поново је регистрован монах Вењамин Радишић, који је од Франка Радановића на кредит узео 40 златних дуката на рок отплате од три мјесеца. Међутим, кредит није вратио на вријеме.[40]

Крајем XV вијека, поред монаха, односно калуђера, у Требињу су забиљежене и калуђерице. Свјетовни живот најчешће су напуштале удовице. Средином осамдесетих година XV вијека, помиње се калуђерица Јелисавка из Требиња (*Jelisaucha calogeriza de Tribigne*), чији је син Радоња био слуга код ковача Радибрата Припчиновића из Дубровника.[41]

Иако је један дио архивске документације објављен, још увијек не постоји заокружена и цјеловита историјска слика о православном свештенству Требиња, односно Травуније. Систематизовањем и обједињавањем расутих података из необјављене архивске грађе Дубровачког архива и савремене историографије, у раду смо покушали приказати потпунију историјску слику о православном свештенству Требиња у XIV и XV вијеку. Захваљујући расположивим архивским изворима, и материјалним споменицима културе, могу се пратити требињски свештеници у неколико генерација. Да је на подручју Требиња током XIV и XV вијека, живјело православно становништво свједочи једна од истакнутијих требињских властеоских породица, која је насељена била у Полицама у Требињу, која је дала православне свештенике у неколико генерација. Свештеничко занимање се преносило са оца на сина или на братића, и сходно томе презивали су се Тврденовићи, Станисалићи и Поповићи. Њихови сродници и насљедници били су Чичојевићи, Прибатовићи, Градисалићи и други.

Српски свештеници из наведене породице из Полица, били су пароси цркве Светог Стефана у Требињу, чија историја нажалост није позната.

---

38 Ego Stiepan Couazeuich presbiter de Tribigne confiteor quod super me et omnia bona mea obligo me dare et soluere Franco Radani Struich yperperos duodecim hinc ad mediam quadragesime proxime futuros. Sub pena etc. Renuntiando. DAD, Deb. Not. LVII, f. 153’ (12. I 1496).

39 Ego Veneamini monachus de Tribigne ecclesie Sancte Marie filius Radisse di Tribigne principalis debitor et ego Vuchossauus Vuchouich de Tribigne plegius qui me tamen principalem debitorem constituo confitemur quod supra nos et omnia nosta bona obligamus nos dare et soluere Nicolao Bratutouich ducatos auri decem hinc per totum mensem Aprilis proxime futurum sub pena etc. Tenente se etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra 1497. 29 julii cassum quia soluit DAD, Deb. Not. LVII, f. 144' (12. XII 1495).

40 Ego Veniamin Radisich monachus in Trebigno in Sancta Maria de (прецртано) Teuerdosi confiteor quod super me et omnia bona mea obligo me daree et soluere Franco Radanouich ducatos auri quattuordecim hinc per totum mensem septembris proxime futurum sub pena etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra 1498 30 octobris cassum quia soluit. DAD, Deb. Not. LIX, f. 16 (20. V 1497).

41 DAD, Div. Not. LXVI, f. 82 (19. X 1485).

Покоравање српских земаља од стране Османлија праћено је разарањима и рушењем цркава и манастира, гдје су неке од њих претваране у џамије. Међутим, и након Османлијске окупације Требиња и околине, православни свештеници и даље су дјеловали у Требињу. Поред свештеника из кућe Поповића, требињски пароси били су Стефан Ковачевић и Лука Радосалић.

Из требињске породице Богдановић био је и православни монах у Конавлима, који се помиње седамдесетих година XV вијека.

Од осамдесетих година XV вијека, у Требињу се помињу и калуђерице, а потом и калуђери који су Божију службу вршили у цркви Успења пресвете Богородице у Тврдошу.

На крају, неопходно је нагласити да овим радом нису исцрпљена сва свједочанства о требињским свештеницима у XIV и XV вијеку. Ни овим радом не претендујемо да разматрано питање прикажемо у цјелини, већ да систематизујемо грађу, проширимо и употпунимо ранија сазнања која ће послужити за даљња истраживања.

ПРИЛОГ

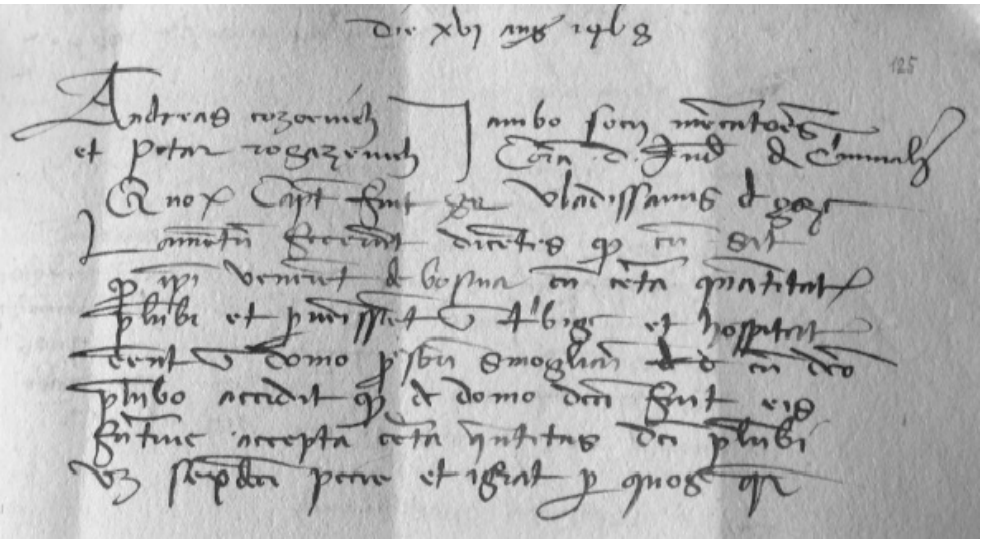

Оптужница у којој се помиње поп Смољан из Требиња
DAD, Lam. de for. XL, f. 125 (16. VIII 1468).

Извори и литература

Извори

Архивска грађа

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD):

DAD, *Acta Consilii Rogatorum* (Cons. Rog.) IV, (1427-1431); IX, (1444-1446).

Debita Notariae (Deb. Not.) VIII, (30. VII 1377-1379); XLVIII (1480-1482); LVII (1495-1496); LIX, (1497-1498).

Diversa Notariae (Div. Not.) III, (1318-1320); LXVI, (1485-1486).

Diversa Cancellariae (Div. Canc.) XXIV, (1375-1376); XXX (1392-1394); XXXIV (1401-1403); XXXVII, (1408-1409); XXXIX (1411–1414); XLI, (1416-1418).

Lamenta de foris (Lam de for.) IV (1419-1422); V (1422-1424); XI, (1436); XL, (1468), XLII, (1470-1471).

Објављени извори

Vego, Marko (1964a): *Zbornik srednjovjekovni natpisa Bosne i Hercegovine*, III, Sarajevo: Zemaljski muzej.

Јиречек, Константин (1892): *Споменици српски*, Споменик XI, Београд: Српска краљевска академија.

Недељковић, Бранислав (1978): *Мешовита порота. Дубровачка документа XIV и XV века о пограничној пороти*, у: Мешовита грађа (Miscellanea), XVI/6, 7-180.

Стојановић, Љуба (1929): *Старе српске повеље и писма*, књ. I, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Прво одељење, књ. XIX, Београд-Сремски Карловци: Српска краљевска академија.

Литература

Vego, Marko (1964b): „Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine“, у: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, n.s. (A), sv. XIX, 173-211.

Динић, Михаило (1960): „Дубровчани као феудалци у Србији и Босни“, у: *Историјски часопис* IX-X/, 142-143.

Динић, Михаило (2003): *Из Српске историје средњег века*, (пр. С. Ћирковић и В.Ђокић), Београд: Equilibrium.

Јиречек, Константин (1959): *Зборник Константина Јиречека I*, Посебна издања, књ. CCCXXVI, Одељење друштвених наука, нова серија, књ. 33. Београд: Српска академија наука.

Јиречек, Константин (1981[2]): *Историја Срба*, *друга књига*, (Културна историја). Друго, исправљено и допуњено издање, превео и допунио Ј. Радонић. Београд: Слово Љубве.

Korać Dijana (2008): *Vjera u Humskoj Zemlji*. Mostar: Crkva na kamenu.

Мандић, Новак (2000): *Српске породице војводства Светог Саве*, Гацко: Ауторово издање.

Нилевић, Борис (1990): *Српска православна црква у Босни и Херцеговини до обнове Пећке патријаршије 1557. године*, Сарајево: Веселин Маслеша.

Пекић, Радмило (2015), „Писани помени манастира Тврдош из XV вијека“, у: *Грађа о прошлости Босне* 8, 107-116.

Тошић, Ђуро (1998): *Требињска област у средњем вијеку*. Београд: Историјски институт.

Ћоровић, Владимир (1911): „Херцеговачки манастири“, у: *Гласник Земаљског музеја* XXII, 505-533.

Ћоровић, Владимир (1999[2]), *Хисторија Босне* (*Репринт издање*). Бања Лука – Београд: Глас српски – Арс либри.

Ћирковић, Сима (1964): *Историја средњовековне босанске државе*. Београд: Српска књижевна задруга.

Ћирковић, Сима (2010): „Писмо Радоње Куделиновића Дубровнику о заоставштини требињског свештеника“, у: *Грађа о прошлости Босне* 3, 63-67.

Зиројевић, Олга (1984): *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*. Београд: Историјски институт.

Храбак, Богумил (2009): „Зајмопримци из Требиња у Дубровнику 1400-1600. године“, у: Трубуниа 12, 117-124.

Radmilo Pekić

ORTHODOX CLERGY IN TREBINJE IN 14TH AND 15TH CENTURY

On the basis of published and unpublished Dubrovnik sources, as well as epitaphs written on the Medieval monuments – steles, this paper focuses on the Orthodox clergy in Trebinje in 14th and 15th century. The majority of paper looks at a clerical family from the Police settlement in Trebinje, whose members lived in Konavle and preached Orthodox faith as well. The first known parson from the aforementioned family was Tvrden Bogdanovic who had been mentioned in sources since 1330s until the second half of 1470s. He held Orthodox church service in the St. Stephen Church in Trebinje, which was pulled down in its long history, so that it is not known even today where exactly it was located.

The family tradition was maintained by Tvrden's nephew Bogcin Stanisalic who was mentioned in the sources by late 1430s. His sons were Pribat Radoslav, Cicoje and Smoljan, and their surname was Popovic. Bogcin's son, Smoljan was also an Orthodox priest, who was mentioned in the sources from the second half of 1430s until the period of the Osmanli occupation of Trebinje, or, more precisely, the early 1480s.

Apart from the abovementioned parsons, the paper examines other parsons from Trebinje, as well as monks and nuns in 15th century.